

3. Rogers, K. (1986). *K nauke o lychnosti. Ystoriya zarubezhnoy psykholohyy*. [Pro nauku pro osobystist [On the science of personality]. Kyiv.
4. Semichenko, V. A. (2004). *Psykhohihiya pedahohichnoyi diyal'nosti*. [Psychology of Pedagogical Activity]. Kyiv.
5. Sushchenko, A. V. (2003). *Humanizatsiya pedahohichnoyi diyal'nosti vchytelya*. [Humanization of pedagogical activity of a teacher: Scientific and pedagogical manual]. Zaporozhye.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОРБЕНКО Сергій Семенович – доктор педагогічних наук, професор кафедри хорового диригування та теорії і методики музичної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Наукові інтереси: гуманізація мистецької освіти, теорія та методика особистісно орієнтованого музичного навчання в закладах загальної середньої та вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GORBENKO Sergey Semenovich – Doctor of pedagogical sciences, professor of the department of choral conducting and theory and methods of music education of Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov.

Circle of scientific interests: humanization of art education, theory and methodology of personally oriented education in institutions of general secondary and higher education.

Стаття надійшла до друку 01.10.2023 р.

УДК 378.12. 371

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2023.05.018

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри початкової освіти, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>
e-mail: zvezdochcina@vu.edu.ua

НІЧУГОВСЬКА Лілія Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3704-8126>
e-mail: lilia-nichugovska@ukr.net

ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3833-958X>
e-mail: nsagarda07@gmail.com

ТАКТИЛЬНІ ПОСІБНИКИ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна, НІЧУГОВСЬКА Лілія Іванівна, ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна.
ТАКТИЛЬНІ ПОСІБНИКИ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті обґрунтовано особливості використання тактильних посібників як засобу корекції сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору. Доведено, що сенсорний розвиток дітей з порушеннями зору зумовлює пошук та розробку ефективних засобів і методів його корекції. Одним із засобів корекції сенсорного розвитку та провідником у навколишній світ для дітей з порушеннями зору є тактильний посібник.

Ключові слова: сенсорний розвиток, корекція сенсорного розвитку, тактильні посібники, молодші школярі з порушеннями зору, діти з особливими освітніми потребами.

ZORONKINA Tetyana Sergiivna, NICHUGOVSKA Liliya Ivanivna, ZOBENKO Nataliya Anatolyivna. TACTILE GUIDES AS A MEANS OF CORRECTING THE SENSORY DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS WITH VISUAL IMPAIRMENTS

The article substantiates the peculiarities of the use of tactile aids as a means of correcting the sensory development of younger schoolchildren with visual impairments.

It was analyzed that the sensory development of children with visual impairments determines the search and development of effective means and methods of its correction. One of the means of correction of sensory development and a guide to the surrounding world for children with visual impairments is a tactile guide.

It is noted that the uniqueness of tactile books is that they contribute not only to the correction of sensory, but also cognitive development of children. The article also defines the functions of tactile aids; a number of requirements for tactile books for children with visual impairments are highlighted; the classification of tactile books by purpose (associative and didactic) and by level of complexity (books of the 1st level of complexity, books of the 2nd level of complexity and books of the 3rd level of complexity) is highlighted; the topic of tactile guides is presented depending on the needs of children with visual impairments and thematic layouts of tactile books provided by corrective and developmental programs for students of grades 1-4 with visual impairments are proposed.

Tactile aids are an important means of learning and development for children with visual impairments, as they allow children to receive information that they cannot receive from visual sources due to various visual impairments. The use of tactile books in correctional work contributes to the involvement of children with visual impairments in the world of book culture, which helps develop the child's sensory and mental abilities, abstract thinking, which is very important for the formation of compensatory ways of learning about the surrounding world.

Keywords: sensory development, correction of sensory development, tactile aids, younger schoolchildren with visual impairments, children with special educational needs.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Важливість сенсорного розвитку дітей з порушеннями зору зумовлює пошук та розробку ефективних засобів і методів його корекції. Одним із засобів корекції сенсорного розвитку та провідником у навколишній світ для дітей з порушеннями зору може стати книга, але звичайна книга – лише предмет із гладкими сторінками, у яких текст, не підкріплений наочним матеріалом саме для дітей з зоровими порушеннями. Таким чином, вербальне сприйняття книг не збагачує чуттєвий, практичний досвід, не сприяє розширенню уявлень та формуванню цілісної картини світу. У зв'язку з цим, значний дидактичний потенціал для повноцінного сенсорного розвитку дітей з порушеннями зору та його корекції мають тактильні книги.

Мета статті – розкрити особливості використання тактильних посібників як засобу корекції сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми корекції сенсорного розвитку дітей з порушеннями зору присвячений ряд досліджень. Різні аспекти сенсорного розвитку дітей з зоровими порушеннями розглядалися у працях А. Колупаєвої, Т. Костенко, Л. Магомедової, Л. Шестерової, С. Федоренко. Проблеми використання тактильних посібників як засобу корекції сенсорного розвитку присвячені дослідження М. Сфімової, М. Мотики, Е. Лазаренка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносно новим засобом корекції сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору є тактильні посібники – книги, що виготовлені без застосування чи з мінімальним застосуванням те-

хнічних засобів, призначені для поширення інформації, яка міститься в ній, переважно, через тактильні відчуття [4, с. 121].

Тактильні посібники чи книги є варіантом загальноприйнятої друкованої книги, в якій рельєфні ілюстрації максимально відображають реальні характеристики об'єктів і можуть включати кольорові барельєфні, аплікаційні, рельєфні (як силуетні, так і контурні) зображення, виконані з різних матеріалів, а також текст, надрукований рельєфно-крапковим та/або укрупненим шрифтом, об'ємні моделі, зокрема іграшки, спеціально створені або підібрані як ілюстрації до тексту книги. Також вони можуть мати вбудовані спеціальні елементи, які містять звукову чи світлову інформацію, що дозволяє дітям отримувати додаткову інформацію про предмет вивчення розвивати різні види сприйняття [5].

Таким чином, сторінки тактильних книг являють собою об'ємні картини-конструкції, для створення яких використовуються різні матеріали, наприклад, тканина, дерево, папір тощо. Засоби кріплення в тактильних книгах можуть бути різні: липучки, кнопки, гачки, гудзики, блискавки, мотузочки, які дозволяють здійснювати різні дії з головними героями і розвивати дрібну моторику рук.

Об'єкти в книзі повинні шарудіти, дзвеніти, видавати інші звуки, запахи (оскільки при читанні книги необхідно задіяти окрім дотику, нюх та слух). З цієї ж метою тактильні книги передбачають розміщення QR-кодів [4, с. 125].

Загалом, виокремлюють ряд вимог до тактильних книг для дітей з порушеннями зору. Насамперед, сторінки книги не мають бути перевантажені великою кількістю предметів, щоб дитина могла сконцентрувати увагу на головному, не відволікаючись на другорядні деталі.

За можливості, сторінки повинні бути приємними на дотик, куточки сторінок в цілях безпеки - закругленими. Книга не повинна бути важкою, адже в такому разі дитина молодшого шкільного віку не матиме змоги повноцінно користуватись тактильним посібником. Щодо кольорів, то на зображеннях предметів, тварин, людей вони повинні відповідати справжнім. Крім того, не варто використовувати дуже яскраві, різкі та насичені кольори. Рекомендовано зберігати чіткий контраст фону та предметів на дотик і за кольором [1, с. 12].

Зображення у тактильних посібниках мають бути максимально наближені до справжніх предметів з метою розпізнавання дитиною предметів. Наприклад, у тварин зображуються всі чотири кінцівки, бажано, обидва вуха, роги і т.д., щоб у дитини не складалося неправильного уявлення про об'єкт пізнання.

Окремі предмети та персонажі книги рекомендується кріпити до книги за допомогою шнурків, липучок і т.д. Якщо будь-який предмет або персонаж повторюється на декількох сторінках книги, необхідно зберігати розмір цього предмета, щоб дитина не переплутала його з іншими [2]. Для впізнавання верху та низу книги внизу кожної сторінки доцільно пришивати опуклу тясьму, шнурок тощо. Якщо в книзі багато предметів, прикріплених на шнурки, липучки і т.д., краще, щоб книга закривалася (на зав'язки, липучки, кнопки і т.д.) [3].

Щодо різновидів тактильних посібників, аналіз бібліографічних джерел показав, що тактильні книги класифікують за призначенням та рівнем складності (Рис.1).

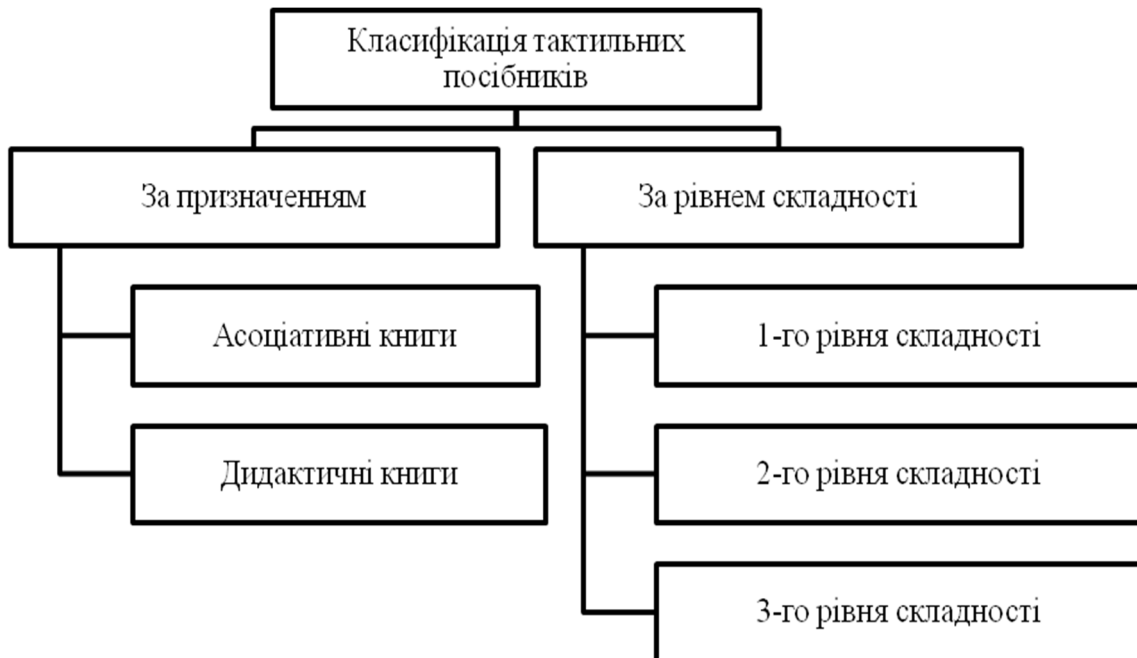

Рис. 1. Класифікація тактильних посібників

За призначенням тактильні книги об'єднують у дві групи:

1) асоціативні книги, які є альтернативним варіантом звичайної друкованої дитячої книги з кольоровими зображеннями. Сюди можуть входити казки, оповідання тощо.

2) дидактичні книги, які в свою чергу поділяються на розвиваючі, предметні, тематичні, ігрові. Вони призначені допомогти дітям у навчанні, пізнанні навколишнього світу, розвитку та реабілітації. Зазвичай такі книги виготовляються тифлопедагогами [7].

За рівнем складності виокремлюють 3 типи тактильних посібників:

1. Книги 1-го рівня складності, які безпосередньо пов'язані з життям дитини – одяганням, умиванням, їжею та покликані зробити зрозумілим

функціональне призначення предметів, з якими дитина контактує щодня. Мета книг – сприяти формуванню запасу елементарних уявлень про предмети та явища навколишнього світу, вміння співвідносити контур та рельєфне зображення з реальним предметом.

2. Книги 2-го рівня складності призначені для дітей, у яких вже накопичений певний чуттєвий досвід та запас уявлень про предмети. Мета таких книг – збагачення та деталізація запасу уявлень про предмети та явища навколишнього світу, поглиблення навичок співвідношення контуру та рельєфне зображення з реальним предметом.

3. Книги 3-го рівня складності – мають на меті розвиток когнітивних процесів мислення у дитини. Посібники третього рівня складності зазви-

чай містять сюжети, пов'язані із певними персонажами, сюжетами, які можуть бути як ретельно деталізованими, так і більш умовними [5].

Унікальністю тактильних книг є те, що вони сприяють не лише корекції сенсорного, а й пізнавального розвитку дітей. У залежності від потреб дітей з порушеннями зору тематика тактильних посібників може бути різноманітною:

1. Геометричні фігури та кольори
2. Цифри та літери
3. Тварини
4. Фрукти та овочі
5. Транспорт
6. Інструменти та знаряддя праці
7. Професії
8. Музичні інструменти [6].

Макети тактильних книг рекомендуємо підібрати такі, які не лише сприятимуть корекції сенсорного розвитку, а й забезпечуватимуть вивчення тем «Транспорт», «Професії», «Космос», «Тварини». Такі теми передбачені як типовими освітніми програмами початкової школи розробленими під керівництвом Савченко О. Я. та Р. Б. Шияна, так і корекційно-розвитковими програмами для учнів 1-4 класів з порушеннями зору.

Крім того, науковці наголошують на універсальності тактильних книг, яка полягає у різноманітності їх функцій. Окрім сенсорного та пізнавального розвитку, їх застосування забезпечує формування у дитини реальної картини навколишнього світу в умовах надання їй максимально можливої інформації про навколишні предмети і явища, збагачення активного словникового запасу дитини, розвиток зв'язного мовлення, комунікативної діяльності [8].

Отже, тактильні книги відіграють важливу роль в корекції сенсорного розвитку і в житті дитини з порушеннями зору, але процес сприйняття тактильних зображень незрячих і слабозорих дітей потребує спеціальної організації. Методика організації роботи повинна здійснюватися технологічно грамотно з використанням ряду методів та прийомів. Кожна тактильна книга потребує додатково розроблених завдань до неї.

Науковиця Л. Б. Осипова пропонує наступні етапи корекційно-розвиткової роботи з тактильними книгами:

1 етап – формування навичок обстеження предметів у ході орієнтувально-дослідницької діяльності, уміння впізнавати та називати їх сенсорні характеристики об'єктів, збагачення активного словника дитини;

2 етап – вивчення будови об'єкта, визначення просторового розміщення деталей, його елементів;

3 етап – вивчення якості поверхні об'єкта, що сприймається, дослідження і характеристика властивостей матеріалів, з яких виконано зображення;

4 етап – самостійне відтворення дитиною предметного зображення об'єкта, зображеного у тактильній книзі. На цьому етапі доцільно запропонувати дитині виконати аплікацію, викласти об'єкт із складників на фланелеграфі, відтворити з ідентичних матеріалів, прослухати аудіозаписи.

5 етап – читання та заучування твору (вірша), переказ тексту про досліджуваний об'єкт [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Тактильні посібники є важливим засобом навчання та розвитку дітей з порушеннями зору, оскільки вони дозволяють дітям отримувати ту інформацію, яку вони не можуть отримати з візуальних джерел у зв'язку з різними порушеннями зору. Використання тактильних книг в корекційній роботі сприяє залученню дітей із порушеннями зору до світу книжкової культури, за допомогою якої відбувається розвиток сенсорних та розумових здібностей дитини, абстрактного мислення, що дуже важливо для формування компенсаторних способів пізнання навколишнього світу.

Перспективою для подальшого дослідження є розробка та реалізація тактильних посібників як засобу корекції сенсорного розвитку для учнів початкової школи, що сприятимуть розвитку різних видів відчуття та сприйняття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонова М. О. Сучасні технології корекції порушень зору у молодших школярів. Педагогіка і психологія науковий журнал. 2018. № 2. С. 9–14.
2. Гудим І. М. Дидактичне забезпечення педагогічного супроводу дітей раннього віку з важкими порушеннями зору. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 41 с.
3. Дубина Л. В., Загорська Л. О. Педагогічні технології роботи з дітьми з вадами зору в початковій школі. Початкова освіта. 2017. Вип. № 2. С. 25–30.
4. Єфімова М. Проектування тактильних книг для дітей із вадами зору в Україні та за кордоном. Традиції та інновації у вищій архітектурно-художній освіті. Випуск 2. Харків. 2014. С. 121–123.
5. Мотика М. Т., Лазаренко Е. Т. Тактильні книги : аналіз функцій, вимог, технології виготовлення. URL : <file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downdloads/102-18.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Науменко Н. П. Сучасні технології корекції порушень зору у молодших школярів. Педагогіка і психологія науковий журнал. 2020. № 1. С. 76–82.
7. Особливості психічного розвитку дітей з порушеннями зору. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3396> (дата звернення: 10.16.2023)

8. Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 325 с.

REFERENCES

1. Antonova, M. O. (2018). *Suchasni tekhnolohiyi korektsiyi poshkodzheniya zoru u molodshykh shkolyariv*. [Modern technologies for the correction of vision disorders in younger schoolchildren]. Kyiv.
2. Hudym, I. M. (2014). *Dydaktychne zabezpechennya pedahohichnoho suprovodu ditey rann'oho viku z vazhkymy porushennyamy zoru*. [Didactic provision of pedagogical support for young children with severe visual impairment]. Kirovohrad.
3. Dubyna, L. V., Zahors'ka, L. O. (2017). *Pedahohichni tekhnolohiyi roboty z dit'my z vadamy zoru v pochatkoviy shkoli*. [Pedagogical technologies for working with visually impaired children in elementary school]. Kyiv.
4. Yefimova, M. (2014). *Proektuvannya taktyl'nykh knyh dlya ditey iz vadamy zoru v Ukraini ta za kordonom*. [Designing tactile books for visually impaired children in Ukraine and abroad]. Kharkiv.
5. Motyka, M. T., Lazarenko, E. T. (2023). *Taktyl'ni knyhy : analiz funktsiy, vymoh, tekhnolohiyi vyhotovlennya*. [Tactile books: analysis of functions, requirements, manufacturing technology].
6. Naumenko, N. P. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi korektsiyi porushen' zoru u molodshykh shkolyariv*. [Modern technologies for correction of vision disorders in younger schoolchildren]. Kyiv.
7. Osoblyvosti psyhichnoho rozvytku ditey z porushennyam zoru. (2023). [Peculiarities of mental development of children with visual impairment].
8. Syn'ova, YE. P., Fedorenko, S. V. (2018). *Tyflopedahohika: Pidruchnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv*. [Typhlopedagogy: Textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

НІЧУГОВСЬКА Лілія Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх спеціалістів.

ЗОБЕНЬКО Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх спеціалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZOROKHKINA Tetiana Sergiivna – Doctor Pedagogical Sciences, professor, head of the department of primary education, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi.

Circle of scientific interests: professional training of future primary school teachers to work with children with special educational needs.

NICHUGOVSKA Lilia Ivanivna – Doctor Sciences in Pedagogy, professor, professor of the Department of Pedagogy and Special Education, Oles Honchar Dnipro National University.

Circle of scientific interests: professional training of future specialists.

ZOBENKO Nataliya Anatoliyvna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Circle of scientific interests: professional training of future primary school teachers to work with children with special educational needs.

Стаття надійшла до друку 23.09.2023 р.

УДК 37.378.004

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2023.05.023

КУЧАЙ Тетяна Петрівна –
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>
e-mail: tetyanna@ukr.net

ГОНЧАРУК Віталій Володимирович –
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3977-3612>
e-mail: goncharuk424@ukr.net

АНДРУСИК Павло Петрович –
аспірант кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5697-5374>
e-mail: pp.andrusyk@gmail.com

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ WEB-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗВО

КУЧАЙ Тетяна Петрівна, ГОНЧАРУК Віталій Володимирович, АНДРУСИК Павло Петрович. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ WEB-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗВО

У статті проаналізовано різні методи використання web-технологій у процесі підготовки студентів ЗВО. Нами розглянуто такі методи, як: метод ситуаційного аналізу, метод навчання через завдання, метод демонстраційних прикладів, програмування та навчальний обчислювальний експеримент, метод доцільно підібраних завдань, метод проектів, інформаційно-рецептивний метод, репродуктивний метод, евристичний метод, метод проблемного викладу, дослідницький метод, інтерактивні методи, метод модерації, метод демонстраційних прикладів, метод інтегрованого навчання, методи контролю і самоконтролю, колаборативно-пошуковий метод.

Ключові слова: web-технології, підготовка студентів, заклади вищої освіти, новітні форми навчання.

KUCHAI Tetiana Petrivna, HONCHARUK Vitaliy Volodymyrovych, ANDRUSYK Pavlo Petrovych. METHODS OF USING WEB TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TRAINING STUDENTS OF OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes various methods of using web technologies in the process of training students of higher education institutions. We considered such methods as: the method of situational analysis, the method of learning through tasks, the method of demonstration examples, programming and educational computing experiment, the method of appropriately selected tasks, the project method, the information-receptive method, the reproductive method, the heuristic method, the method of problem presentation, research method, interactive methods, method of moderation, method of demonstration examples, method of integrated learning, methods of control and self-control, collaborative search method. These methods help to activate students' educational activities before using WEB technologies in the training process. WEB technologies are now successfully used in the field of education and professional training.

A characteristic place is occupied by computer educational multimedia systems that deepen knowledge, shorten the duration of training, and increase the number of students per teacher. Increasing the effectiveness of education in a modern higher educational institution is impossible without the use of the latest forms of organization of the educational process. One of the means of doing this is the use of WEB technologies in the educational process. The teacher, using WEB technologies, is able to activate the educational process, make it more vivid and dynamic.

Keywords: web technologies, student training, higher education institutions, the latest forms of education.